

УДК 340.143, 159.9

А- 43

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою ВНПЗ «Дніпровського гуманітарного університету» від 08.02.2024 р. (протокол № 5)

А-43 Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 грудня 2023 р.). Дніпро: ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. 218 с.

Збірник конференції містить матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми юриспруденції та психології» (15.12.2023), у роботі якої взяли участь здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти закладів вищої освіти України.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (*голова*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (*заст. голови*); **Андрій МІРОШНИК** (*секретар*); канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**, докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**, докт. юрид. наук, доц. **Сергій ПЕНЬКОВ**, канд. псих. наук, доц. **Людмила ПРІСНЯКОВА**, докт. псих. наук, доц. **Олександр САМОЙЛОВ**

© ВНПЗ ДГУ, 2023

© Автори, 2023

Бурхан-Крутоус Лілія Анатоліївна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент
завідувачка кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ЕМПАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Емпатогенна ситуація, тобто, ті обставини, які спричинили у певної особи (істоти) особливий емоційний стан та потребу у підтримці з боку іншої особи. Такі ситуації можуть бути як психотравмуючими, так і приємними. Відповідно, емоції носять негативний або позитивний характер.

З огляду на викладене, емпатійний процес ми розглядаємо як когнітивно-емотивну (інтелектуально-емоційну) взаємодію людини (істоти), яка потребує психологічної або іншої підтримки (об'єкт емпатії), із особою, яка здатна надати таку підтримку (суб'єкт емпатії).

Емпатогенна ситуація спричинює у об'єкта емпатії особливий емоційний стан, який при взаємодії «запускає» у суб'єкта емпатії механізм «емоційного зараження». Здатність до емоційного зараження» притаманна тією чи іншою мірою кожній дорослій людині, хоча найяскравіше цей феномен виявляється в дітей раннього віку. Отже, суб'єкт емпатії переживає емоції, подібні до тих, які спостерігає у об'єкта. Підключення до цього процесу інтелектуальної діяльності мозку (аналіз ситуації, що спричинила переживання об'єкта емпатії, порівняння з аналогічною ситуацією власного життя, пригадування своїх почуттів) «запускає» психологічний механізм ідентифікації. Виникає співпереживання.

Проте інтелектуально-мнемічна діяльність може мати дещо інше спрямування. У таких випадках суб'єкт емпатії не спирається на власний досвід, а концентрується на характері ситуації та переживаннях об'єкта емпатії, намагається прогнозувати можливі наслідки обставин, їх вплив на об'єкт. Тобто, у думках та почуттях суб'єкта актуалізоване лише те, що пов'язане із об'єктом емпатії. У такому разі ідентифікація слабшає або не виникає взагалі. Натомість «спрацьовує» механізм децентрації, тобто, відсторонення суб'єкта емпатії від власних спогадів, думок, почуттів. Таким чином, виникає співчуття.

У деяких випадках, дорослі люди концентруються на інтелектуальній роботі психіки, намагаючись уникнути будь-яких переживань, і переходять до третьої фази емпатійного процесу — вчинково-дієвої, психологічний механізм якої складає гуманна дія, а точніше — гуманний вчинок.

Гуманний вчинок розуміємо як безкорисливу дію щодо інших осіб (істот), мотивом якої є потреба людини у створенні сприятливих умов для їх позитивного емоційного стану та життєдіяльності. Згідно з нашого наукового погляду, гуманний вчинок є, з одного боку, кінцевою фазою емпатійного процесу, з іншого — вищою формою прояву емпатії.

Можна виділити **три основних фази перебігу емпатії**, функціонування яких забезпечується різними психологічними механізмами:

I. Емотивно-когнітивна фаза емпатійного процесу. Основні психологічні механізми цієї фази — це емоційне зараження у поєднанні з аналітико-мнемічною діяльністю та емпатійна ідентифікація. Емпатійну ідентифікацію розуміємо як процес емоційно-почуттєвого поєднання суб'єкта емпатії з об'єктом емпатії внаслідок емпатійної взаємодії, прийняття чужих почуттів, переживань, як власних. Результатом перебігу емотивно-когнітивної фази емпатійного процесу є співпереживання.

II. Почуттєва фаза емпатійного процесу. Основним психологічним механізмом функціонування цієї фази є емпатійна децентрація, тобто подолання егоцентричних тенденцій, перетворення власних почуттів суб'єкта емпатії шляхом інтеріорізації переживань об'єкта емпатії. Ці процеси спричинюють виникнення співчуття.

III. Вчинково-дієва фаза емпатійного процесу. Вона характеризується активним втручанням суб'єкта емпатії в ситуацію, що склалася у об'єкта емпатії, через специфічну дію — гуманний вчинок.

Здатність до емпатії зростає при набутті життєвого досвіду, а також серед схожих між собою людей. Рівень емпатії залежить від здатності індивіда уявити, як одна подія сприйматиметься різними людьми, визнання права на існування різних точок зору. Здатна до емпатії людина терпима до вираження емоцій іншими людьми; глибоко вникає в суб'єктивний внутрішній світ співрозмовника, не розкриваючи при цьому власного настрою і світу; готова адаптувати своє сприймання до сприймання іншої людини задля кращого розуміння того, що з нею відбувається.

Взявши за основу особливості вияву, емпатію поділяють на такі види:

- *емоційна емпатія.* Заснована на механізмах проекції і наслідування моторних та афективних реакцій іншої людини;
- *когнітивна емпатія.* Базується на інтелектуальних процесах;
- *предикативна емпатія.* Виявляється як здатність людини прогнозувати афективні реакції іншого у конкретних ситуаціях;
- *естетична емпатія.* Чуттєве розуміння художнього об'єкта, який є джерелом естетичного задоволення.

Важливими формами емпатії є співпереживання — переживання індивідом тих самих емоційних станів, почуттів, які відчуває інший, і співчуття — емоційне сприйняття негараздів іншого безвідносно до власного стану і дій.

Інтерес до феномену емпатії просліджується в теоріях розуміння, що відносяться до традиції герменевтики, в рамках якої розуміння трактується як

об'єднуюче всі позалогічні прийоми пізнання зовнішнього світу, – вчуття, вживання, емпатія. Необхідність звернення до позалогічних прийомів пізнання пояснювалася, що саме вчуття і емпатія здатні «схоплювати» характерні для людських дій такі складові, як мотиви, цілі, інтенції, і виявляти сенс людських вчинків.

Як відзначає Т.П.Гаврилова, першим, хто ввів в психологію термін «емпатія», є Є.Тітченер. Він переклав словом «емпатія» (empathy – англ.) запозичене у німецького психолога Т. Ліппса слово вчуття (einfuhlung – нім.). Необхідність використовувати саме це поняття диктувалася вмістом теоретичної концепції, яку розробляв і обґрунтовував Є. Тітченер. Згідно з його ученням, вчуття, або емпатія, входивши в структуру інтроспекції, дозволяє об'єктивніше описувати відчуття, образи і почуття в процесі сприйняття зовнішніх об'єктів (М.Г.Ярошевський).

Таким чином, вже в передісторії вивчення поняття емпатії були закладені питання, що послужили поштовхом до розвитку різних теорій і концепцій емпатії, що існують в даний час в психологічній науці.

Ці питання зачіпали:

- природу емпатії як психічного явища;
- зв'язок емпатії з егоїстичними і альтруїстичними тенденціями в поведінці людини;
- роль зараження, індукції, умовних рефлексів, інтуїції в прояві емпатії;
- форми прояву емпатії і способи їх фіксації;
- функції емпатії у вихованні і розвитку особистості.

Як свідчить ряд теоретичних оглядів досліджень емпатії), з появою сциентистської традиції в психології налічується три етапи дослідження емпатії, що розкривають спроби психологів інтерпретувати природу емпатії як психічного явища.

Протягом першого етапу емпатія розглядалася як емоційний феномен, для її опису використовувалися терміни, що відносяться до афектних процесів. У теоретичних дослідженнях емпатія розумілася як емоційна реакція на сигнали, що передають емоційний досвід іншого. У емпіричних дослідженнях робився акцент на особливостях емоційного реагування суб'єкта на переживання іншого.

Другий етап дослідження емпатії датується появою теорій, в яких емпатія визначається як афектно-когнітивне явище, як опосередкована емоційна відповідь на переживання іншого, пов'язана з віддзеркаленням його внутрішніх станів (думок, відчуттів тощо).

Третій етап відновлення вивчення емпатії пов'язаний з розвитком різних видів психотерапії, в яких акцент робиться на поведінковій природі емпатії. У такого роду дослідженнях емпатія визначається як допомагаюча, альтруїстична поведінка у відповідь на переживання іншого, як сприяння йому.

Для виявлення здатності до прихильності була використана методика «Чи здатні ви до прихильності?». При дослідженні прихильності як психологічного явища ми спиралися на дослідження науковців які виявили три типи прихильності і умовно назвали їх :

- (А) Тривожно - избегаюче прив'язаний ;
- (В) Схильність до співпраці - безпечно прив'язаний ;
- (С) Тривожно - амбівалентна прив'язаний .

Схильність до співпраці - безпечно прив'язаний (В) 65 % В – (відрізняються від А та С)	Тривожно – уникаючі прив'язаний (А) 21 % А – (мало тактильного контакту)	Тривожно - амбівалентна прив'язаний (С) 14 % С
Познавательні зміни Соціальні зміни автономно безпечні	Соціальні зміни Отвергаюче уникаючі	Соціальні зміни Заклопотано залежні

Табл.1

Результати прихильності 16-17 річних дівчат з урахуванням рівня

ВІК		МІНІМАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ (45-0 БАЛОВ)	СЕРЕДНІ ЗНАЧЕННЯ (50-95 БАЛОВ)	МАКСИМАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ (150-100 БАЛОВ)
16 років	кількість	10 осіб	5 осіб	15 осіб
	ср.з	36	53,3	129,9
17 років	кількість	7 осіб	19 осіб	4 осіб
	ср.з	30	78,2	125,7
ЗАГАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ	кількість	17 осіб	24 осіб	19 осіб
	ср.з	34	66,9	129,4
Відсотки (учасники)		15 %	18,75 %	16,25 %

Отримано наступні результати:

- у 16 річних дівчат - у 10 прихильність асоціюється з в'язницею, а близькі зв'язки з кайданами, для 5 прихильність до людей є важливою частиною стосунків з ними, а для 15 прихильність це також природно, як і дихання повітрям;

- у 17 річних дівчат - у 7 прихильність асоціюється з в'язницею, а близькі зв'язки з кайданами, для 19 прихильність до людей є важливою частиною стосунків з ними, а для 4 прихильність це також природно, як і дихання повітрям.

Аналіз результатів даної таблиці демонструє, що з віком рівень прихильності у дівчат зменшується, це може бути пов'язано з тим, що прихильність перестає вважатися «в'язницею» і деякі рамки зникають. Тобто у дівчат починає виникати потреба проявити себе як індивідуальність, вони прагнуть до самостійності та реалізації себе у стосунках з протилежною статтю.

Таким чином: потреба в близькості, безпеці, комфорті і турботі - це вираження потреби, дорослої людини в прихильності, а не повернення до інфантильних способів поведінки. Збереження відносин прихильності протягом усього життя і відкрите вираження потреби у зв'язку з іншою людською істотою - це швидше ознака психологічного здоров'я, ніж прояв патологічної залежності.

Вітренко Анжеліка Геннадіївна

здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

УПРАВЛІННЯ ЕМОЦІЙНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В Україні в результаті військової агресії РФ тільки станом на 22 липня 2023 року за даними Офісу генерального прокурора загинули 496 дітей. Загалом постраждали 1564 дитини. За інформацією ювенальних прокурорів отримали поранення різного ступеня тяжкості 1068 дітей [1].

Українські діти вимушені жити в умовах постійної загрози життю і здоров'ю, втрати рідної домівки, батьків, звичного оточення, друзів.

При тому, що цей ніжний вік дитинства сам по собі потребує спокійного розвитку дитини в оточенні гармонії і любові батьків, під час війни діти змушені чути страхітливий звуки сирен, бачити сполохані обличчя й рухи батьків. У дитячих садочках дітей будять в тиху годину для швидкого переходу в укриття. Все це не може не завдавати шкоди психічному та емоційному здоров'ю будь-якої людини, тим більше маленькій дитині.

Ця страшна тривала за часом ситуація тим більше актуалізує необхідність надання практичної психологічної допомоги дітям та їхнім батькам у розпізнаванні окремих емоцій та емоційних станів дитини,